

SUOMALAISEN SOTILASELÄMÄN PENNALISMI JA INITIAATIO

Filosofian tohtori Pekka Leimu

1. PENNALISMI JA INITIAATIO SOSIAALISINA ILMIÖINÄ

Käsite pennalismi tunnetaan sekä manner-Euroopassa että Pohjoismaissa, mutta englanninkielisten kansojen keskuudessa se on tuntematon. Itse ilmiö tunnetaan näidenkin keskuudessa, ja mm. amerikkalaiset käyttävät siitä nimitystä hazing. Britit sen sijaan eivät tunne kumpaakaan mainituista käsitteistä, mutta käyttävät sisäoppilaitostensa "pennalismista" puhuessaan käsitettä fagging. Suomeksi pennalismi on käännetty sanalla toverisorito, ja ruotsin vastaava käännös on kamratförtryck.

Käsitteellä pennalismi on oma historiansa. Sen nimi on peräisin saksan kielen koulu tarkoittavasta sanasta Pennal, jota käytettiin myös ylioppilaitten liikanimenä. 1600-luvulla ylioppilaiden oli Saksan yliopistoissa alistuttava vanhempien ylioppilaitten tyranniaan ensimmäisen opiskeluvuotensa aikana. Ensimmäinen tieto, jonka mukaan ilmiötä kutsuttiin pennalismiksi, on peräisin 1630-luvulta. Itse ilmiö oli kuitenkin vanhempi: ylioppilaiden "vihkimys-" eli initiaatiomenot, joita kutsuttiin depositioksi, tunnetaan jo keskiajalta. Samanlaisia tapoja tunnetaan jopa antiikin Kreikasta. Tämä nimitys on yleistynyt ylioppilaiden initiaatiomenoja koskevasta latinankielisestä nimityksestä depositio cornuum, "sarvenheittäjäiset". Tämä puolestaan perustuu siihen, että näissä menoissa initiaatit olivat erotukseksi initioiduista ylioppilaisista, "ihmisistä", puettu eläimiksi ja sen vuoksi koristettu tai varustettu mm. sarvin ja hampain. Juhlamenojen kohokohta ilmeisesti oli, kun niiden ohjaaja ja initiaattori eli deposiittori löi initiaation merkiksi nuorilta ylioppilailta pois nämä ylimääräiset varusteet. Monet näissä menoissa käytetyt työkalut, kuten höylät, sahat, tahkot ja kirveet, ovat antaneet aiheen olettaa, että kyseiset menot olisi omaksuttu yliopistoja vanhemmilta käsityöläisammattikunnilta. Depositioimenot niitä edeltäneine pennalismineen levisivät Keski-Euroopasta nopeasti myös pohjoismaisiin yliopistoihin ja kouluihin, ja 1700-luvulla niiden tiedetään olleen täälläkin yleisiä. Ainoa yliopistomme, Turun akatemia, ei ollut poikkeus tässä suhteessa.

Jotta voitaisiin selittää, minkälaisista sosiaalisista ilmiöistä pennalismissa ja initiaatiossa on kysymys, on selvitettävä, minkälainen on ollut tuon entisajan yliopistoyhteisön sosiaalinen rakenne verrattuna muiden yhteisöjen tai yhteiskuntien sosiaalisiin rakenteisiin. Useat sosiologit jakavat yhteisöt ja yhteiskunnat kolmeen päätyyppiin, primitiivisiin, talonpoikaisiin ja teollistuneisiin. Myös muita, suunnilleen samaa tarkoittavia nimityksiä on käytössä. Mm. brittiläinen sosiologi Michael Banton on rooleja koskevassa tutkimuksessaan vertaillut edellä mainittuja kolmea yhteisötyyppiä keskenään niissä vallitsevien roolijärjestelmien perusteella. Hieman yksinkertaistaen ja yleistäen voidaan todeta, että kaksi ensimmäistä ovat sosiaaliselta rakenteeltaan yleensä huomattavasti yksinkertaisempia kuin kolmas.

Entisajan yliopistoyhteisö muistutti sosiaaliselta rakenteeltaan primitiivisiä tai talonpoikaisia ja poikkesi tässä suhteessa huomattavasti teollistuneesta yhteiskunnasta.

Yliopistossa tämä sosiaalinen rakenne oli kolmiportainen, tohtorit, maisterit ja ylioppilaat. Amerikkalaisen antropologin Frank W. Youngin initiaatiotutkimuksiin ja Michael Bantonin rooliteoriaan perustuen voidaan osoittaa, kuinka entisajan yliopistoyhteisöjen kaltaisissa sosiaalisissa järjestelmissä nouseminen tällaisesta sosiaaliryhmästä toiseen on sekä yksilön itsensä että koko yhteisön kannalta niin suuri ja tärkeä roolinmuutos, että sen korostamiseksi tarvitaan tällaista erityistä initiaatiota. Kaikki primitiiviset ja talonpoikaiset yhteisöt tosin eivät ole sosiaaliselta rakenteeltaan sellaisia, että sosiaaliryhmästä toiseen siirtyminen edellyttäisi initiaatiota, mutta sillä ei ole merkitystä tässä yhteydessä. Nimenomaan yliopistoyhteisössä yleneminen ryhmästä toiseen, siis initiaatio, tapahtui akateemisessa promoootiossa, jossa ylioppilaasta tuli maisteri ja maisterista tohtori.

Tämä ilmiö toistui yhteisön alimman sosiaaliryhmän sisäisessä pennalismissa. Koko yhteisön tarjoaman mallin mukaan vanhat ja kokeneet ylioppilaat halusivat erottua vasta-alkajista. "beaaneista" tai "fukseista". Eroa korostettiin harjoittamalla pennalismia, mutta sillä oli merkitystä vain ylioppilasryhmän sisällä. Koko yhteisön kannalta ei ollut eroa beaanilla ja civiksellä, vaan molemmat olivat ylioppilaita. Promoootiosta saadun mallin mukaan ylioppilasryhmän sisäinen initiaatio tapahtui depositiomenoissa vuoden kestäneen pennalismien jälkeen.

* * *

Kuten yleisesti tiedetään, myös sotilaselämässä esiintyy varsin yleisesti pennalismia. On siis syytä kysyä, noudattaako tämä ilmiö sotilasyhteisöissäkin samaa mallia kuin entisajan yliopistoyhteisöissä. Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitokseen koottu vuosien 1918—73 välistä ajanjaksoa koskeva laaja ja monipuolinen varusmiesmuistelmien kokoelma antaa tähän varsin selvän ja yksiselitteisen vastauksen: varusmiesten pennalismi ei johdakaan initiaatioon. Varuskunnan tai sotilasyhteisön vanhempaa saapumiserää edustavat varusmiehet harjoittavat pennalismia nuorempiaan kohtaan kotiuttamiseensa asti. He eivät koskaan hyväksy nuorempia varusmiehiä omaan ryhmäänsä tasavertaisina ja täysivaltaisina jäseninä; tosin sanoen he eivät initioi näitä. Miten tämä on selitettävissä?

Varusmiehet vannovat alokasajan jälkeen sotilasvalan, jonka yhteydessä heidät nimitetään sotamiehiksi, tykkimiehiksi, matruuseiksi jne., ja tästä alkaen heitä koskevat kaikki sotilaan oikeudet ja velvollisuudet: he saavat täydet lomaoikeudet, joutuvat suorittamaan vartiointitehtäviä jne. Eikö tässä selvästikin ole kysymys initiaatiosta?

Tiedot pennalismista ja initiaatiosta sotilasyhteisöissä näyttävät siis olevan keskenään ristiriidassa. Kuitenkin molemmat pitävät varmasti paikkansa. Tämä voidaan selittää niin, että suomalaisessa rauhanaikaisessa sotilasyhteisössä toimii samanaikaisesti ja päällekkäisinä ja osittain keskenään ristiriitaisina kaksi erilaista virallista organisaatiomallia. Näillä kummallakin on myös omat päällekkäiset ja osittain keskenään ristiriitaiset sosiaaliset järjestelmänsä tai rakenteensa. Rauhan ajan virallisessa organisaatiossa sotilasyhteisön jäsenet jakautuvat varusmiehiin ja kantahenkilökuntaan. Tässä organisaatiomallissa nämä kaksi ovat myös yhteisön sosiaalisen järjestelmän tärkeimmät sosiaaliryhmät.

Sotilasyhteisö on siis kaksijakoinen toisin kuin entisajan yliopistoyhteisö, joka oli kolmijakoinen. Tällä seikalla ei sinänsä ole suurta merkitystä; kummassakin tapauksessa sosiaalisen rakenteen kannalta keskeisiä sosiaaliryhmiä on vähän ja niiden väliset erot ovat melko jyrkät. Huomattava ero on sen sijaan siinä, että toisin kuin yliopistos-

sa, sotilasyhteisössä ei tapahdukaan ryhmästä toiseen siirtymistä. Tämä on tilanne silloin, kun asiaa katsotaan varusmiehen näkökulmasta. Varusmiesjoukon palvelusaikana kenestäkään tämän joukon jäsenestä ei tule kantahenkilökunnan jäsentä. Ne varusmiehet, jotka päättävät antautua sotilasuralle, kotiutetaan yhdessä varusmiestoverien kanssa ja he astuvat sen jälkeen uudelleen palvelukseen joko väliaikaisesti kersanteiksi tai vänrikeiksi tai sitten koulutettaviksi näitä korkeampiin aseisiin. Kun he astuvat palvelukseen varuskuntaan kantahenkilökuntaan kuuluvina, heidän varusmiestoverinsä ovat yleensä jo siviilissä.

Bantonin ja Youngin esittämien käsitysten lisäksi seuraavassa on nojaututtava vielä amerikkalaisen sosiologin Erving Goffmanin esittämiin teorioihin. Goffman on tutkimuksissaan erikoistunut suljettuihin yhteisöihin ja on luonut näitä koskevan käsitteen totaalinen laitos. Yksi totaalisen laitoksen luonteenomaisista piirteistä on perustava kuilu, joka vallitsee tällaisen laitoksen kahtiajakautuneen jäsenistön, asukkien ja henkilökunnan, välillä. Ryhmästä toiseen siirtymistä ei tapahdu. Tällainen perustava kuilu esiintyy useimmissa mutta ei kaikissa totaalisissa laitoksissa, joita ovat mm. vankilat, mielisairaalat, laivat, luostarit, poikakodit, keskitysleirit ja sotilaskasarmit.

Rauhan ajan virallisen organisaation mukainen sotilasyhteisö on varusmiehen näkökulmasta katsottuna totaalinen laitos siihen kuuluvine asukki- ja henkilökuntaryhmien tai toisin sanoen varusmies- ja kantahenkilökuntaryhmien välisine perustavine kuiluineen. Koska alemmasta ylempään sosiaaliryhmään siirtymistä ei tapahdu, sitä ei myöskään tapahdu koko yhteisön tarjoaman sosiaalisen mallin mukaan toimivassa varusmiesryhmässä. Koko sotilasyhteisön tarjoaman kaksijakoisen mallin mukaan varusmiesryhmä on jakautunut alokkaisiin ja vanhoihin miehiin ja tätä ryhmän sisäistä eroa korostetaan pennalismsin avulla. Koska varusmiesryhmässä toimitaan koko yhteisön antaman mallin mukaan eikä koko yhteisön tasolla tapahdu initiaatiota, ei sitä myöskään tapahdu varusmiesryhmän sisällä. Siksi varusmiesten pennalismi ei johda initiaatioon toisin kuin ylioppilaspennalismi, jolle akateeminen promotio tarjoaa mallin initiaatiosta.

Kuten edellä todettiin, rauhan ajan virallisen organisaation rinnalla suomalaisessa rauhanaikaisessa sotilasyhteisössä toimii samanaikaisesti ja sen kanssa ristiriitaisena ja päällekkäisenä myös toinen virallinen organisaatiomalli, sota-ajan virallinen organisaatio. Koska sen toiminta rauhan aikana kuitenkin on toissijaista verrattuna todelliseen sotatilaan, on asian tarkastelu syytä aloittaa sodan aikaisesta tilanteesta. Tämän tarkastelun jälkeen palataan rauhan ajan tilanteeseen sotilasyhteisössä.

Jotta voitaisiin luonnehtia tällaista tilannetta, sota-ajan olosuhteita Suomessa, on syytä palauttaa mieliin viime sotien aikaiset olot Suomen sotalaitoksessa ja koko suomalaisessa yhteiskunnassa. Monella tavalla juuri viime sotien aikaiset kokemukset ovat taustalla mielissä niilläkin, jotka johtavat ja suunnittelevat sotalaitoksen ja yhteiskunnan toimintaa kriisi-aikojen varalta niin meillä kuin muuallakin. Suunnittelijat ja päättäjät tietysti ottavat huomioon ajan mukana tapahtuneet muutokset aseteknologiassa ja yhteiskuntaelämän eri aloilla.

Varusmiehen näkökulmasta katsoen sotilasyhteisö on sodan aikana yhtä totaalinen kuin rauhankin aikana, mutta tätä yhteisön eristäytynyttä luonnetta lieventää huomattavasti se, että laitos on yhtä totaalinen myös kantahenkilökunnan näkökulmasta: ei enää ehkä päästäkään virka-ajan päätyttyä perheen pariin. Mutta tämä totaalisen laitoksen luonne ei rajoitu vain armeijaan. Koko yhteiskunta alkaa saada vahvasti totalitaarisia piirteitä. Hallitus saa poikkeuksellisen suuret toimintavaltuudet,

opposition toimintaa rajoitetaan ja valtion turvallisuuden kannalta epäilyttävät ainekset suljetaan ilman oikeudenkäyntiä turvasäilöön epämääräisiksi ajoiksi. Julistetaan täydellinen liikekannallepano, mikä merkitsee siviiliyhteiskunnan kannalta sitä, että perheet hajotetaan miesten joutuessa sotapalvelukseen. Sotalaitoksen kannalta tämä puolestaan merkitsee, että se kasvaa rauhanajan oloihin verrattuna vahvuudeltaan moninkertaiseksi. Kantahenkilökunnan ja varusmiesten lisäksi siellä nyt palvelee näitä kumpaakin paljon suurempi reserviläisten, entisten varusmiesten joukko. Yhteiskunnassa esiintyy lisäksi lukemattomia muita varsin totalitaarisia piirteitä, mm. ulkomaille matkustaminen on mahdotonta, yksityisautoja ja -asuntoja otetaan valtion käyttöön, elintarvikkeita, kulutustavaroita, ja asuntoja säännöstellään, ja joitakin hyödykkeitä ei aika ajoin ole lainkaan laillisesti saatavissa. Toisaalta monet näistä normaalioloissa kaikille tarjolla olevista hyödykkeistä, esim. kahvi ja bensiini, ovat vain harvojen saatavissa. Naisille ja muille asepalveluksesta vapaille siviilihenkilöille voidaan lakisääteisesti määrätä erilaisia työsuorituksia ja muita ylimääräisiä velvollisuuksia. Tiedotusvälineitä valvoo sensuuri, ja ne on valjastettu hallituksen toimintaa tukevan ja mainostavan propagandan käyttöön.

Täydellinen liikekannallepano Suomenkin kaltaisessa pienessä kansallisvaltiossa merkitsee sitä, että yhteiskunnan sosiaalinen järjestelmä saa totalitaarisia piirteitä, eli se alkaa muistuttaa sitä sosiaalista järjestelmää, joka vallitsee rauhanaikaisessa sotilasyhteisössä, totaalisessa laitoksessa. Yhteiskunnan sosiaalinen järjestelmä muuttuu samalla tavalla jyrkän kaksijakoiseksi, se jakautuu sotilaisiin (= lähes kaikki aikuiset miehet) ja siviileihin (= naiset, lapset ja vanhukset). Sotilaiden ryhmän sisällä vallitsee sota-ajan organisaatiossa jako miehistöön, aliupseereihin ja upseereihin, mutta sen sijaan rauhan ajan virallisen organisaation jako varusmiehiin ja kantahenkilökuntaan menettää merkityksensä. Reserviläiset ovat saaneet ehkä yllättävänä ajankohtana palvelukseenastumismääräyksen eivätkä tiedä, milloin heidät kotiutetaan tai selviävätkö he ylipäättään hengissä. Tärkeää on todeta, että rauhanaikaiseen varusmiehen näkökulmaan kuulunut ylittämätön totaaliselle laitokselle luonteenomainen perustava kiilu varusmiesten — tai tässä tapauksessa reserviläisten — ja kantahenkilökunnan välillä murenee. Periaatteessa kyvykäs sotamies voi kohota korkeaksi upseeriksi, jos sota kestää kauan ja hän säilyy hengissä.

Kuten edellä todettiin, sota-ajan organisaatio on myös rauhan aikana taustalla toiminnassa varuskunnissamme rinnan ja osin päällekkäisenä ja ristiriidassa rauhan ajan organisaation kanssa. Rauhan aikana se onkin toiminnassa vain sotilasyhteisöissä. Miksi näin on? Tällainen järjestely luo varusmiehille mahdollisimman paljon sota-ajan sotilaan oloja vastaavat olosuhteet ja kantahenkilökunnalle syntyy mahdollisimman paljon rauhanaikaisessa teollistuneessa siviiliyhteiskunnassa toimivan minkä tahansa byrokraattisen organisaation oloja vastaavat olosuhteet. Kuitenkin näiden olosuhteiden on samalla oltava sellaiset, että varusmiehet ja kantahenkilökunta voivat toimia yhdessä tehokkaasti. Nämä kolme vaatimusta ovat keskenään ristiriidassa, joten tuloksena on kompromissi. Mitä paremmin tässä kompromississa toteutuu jokin mainitusta kolmesta vaatimuksesta, sitä huonommin jokin kahdesta muusta.

Tällainen ristiriita on kuitenkin välttämätön. Jos koko puolustuslaitos rauhan aikana toimisi samanlaisissa oloissa kuin sota-aikana, se olisi tietysti mahdollisimman hyvin valmistautunut sodan varalta. Tämä ei kuitenkaan ole normaalissa rauhanaikaisessa yhteiskunnassa mahdollista. Tällaisilla ehdoilla olisi vaikea saada armeijaan pä-

teviä vakinaisia kouluttajia: normaalin yhteiskunnan jäseninä he tarvitsevat samat oikeudet ja sosiaaliset etunsa kuin minkä tahansa muunkin ammatin harjoittajat. Puolustuslaitoksen on siis kyettävä kilpailemaan työpaikkana muiden yhteiskunnan organisaatioiden kanssa.

Myöskään varusmiehiltä ei rauhan aikana voida vaatia samaa kuin sotilailta sodassa huolimatta siitä, että juuri heille on totaalisen laitoksen keinoin pyritty järjestämään mahdollisimman paljon sota-ajan oloja vastaavat olosuhteet. Sodassa sotilaita kuolee, mutta rauhan ajan varusmieskuolemat ovat harvinaisia. Sodan kestoaikaa ei voi tietää etukäteen, mutta rauhan ajan varusmiesten täytyy hyvissä ajoin etukäteen tietää kotiuttamispäivänsä. Sodan aikana ei tunneta viikonloppuja, rauhan ajan karsarmilla sunnuntai on yleensä vapaapäivä. Jos nykyisten varusmiesten palveluajan pituus kesken palvelusaikaa pidennettäisiin kolmeksi vuodeksi sillä perusteella, että sota viimeksi kesti tuon ajan, sillä saattaisi olla yhteiskunnallisia seurauksia.

Tällaisten ristiriitojen lieventämiseksi rauhan ajan armeijaan on meillä luotu kaksi osittain päällekkäistä organisaatiota, joita sitten sovelletaan kumpaakin aina sen mukaan, kumpi tuntuu tilanteen ja toiminnan kannalta mielekkäämmältä. Ei ole olemassa yksiselitteisen selvää rajaa, milloin on nojaututtava kumpaankin organisaatiomalliin, sillä ohjesäännöistä huolimatta armeijakaan ei elä ja toimi täysin kaavamaisesti. Kyn syntyy ristiriitatilanne, on vain valittava kumman organisaatiomallin mukaisesti toimitaan.

* * *

Kaiken tämän huomioonottaen voidaan palata sotilasvalaan initiaationa. Kuten olen esittänyt, rauhan ajan organisaatiossa sotilasyhteisön jäsenet jakautuivat varusmiehiin ja kantahenkilökuntaan ja sota-ajan organisaatiossa koko yhteiskunta sotilaisiin ja siviileihin. Kun jälkimmäinen on rauhan aikana toiminnassa varuskunnissa niin täällä siviilien ryhmää edustavat siviilistä armeijaan astuneet alokkeat. Alokkaan asema on siis aivan olennaisesti erilainen sota-ajan ja rauhan ajan organisaatioissa. Jälkimmäisessä hän on alusta asti totaalisen laitoksen jäsen, kun taas edellisessä hänet alokasajan kuluessa vähitellen initioidaan siviilistä sotilaaksi. Sotilasvala edustaa initiaatiomenoja ja tällöin alokkeat korotetaan sotilasryhmän täysivaltaiseen jäsenyyteen. Mutta koska tämä tapahtuu sota-ajan organisaatiossa, tällä tapahtumalla ei ole vaikutusta pennalismiin, joka jatkuu rauhanajan organisaatiossa vanhojen miesten siviiliin pääsyyn asti.

Alokkaan initiaatio tapahtuu sota-ajan organisaatiossa ja pennalismi rauhan ajan organisaatiossa, ja koska alokkaan asema näissä kahdessa organisaatiossa on aivan olennaisesti erilainen, pennalismilla ja initiaatiolla ei sotilasyhteisössä varusmiesten keskuudessa ole mitään tekemistä toistensa kanssa. Sota-ajan organisaatiossa alokkeat ovat sotilasyhteisössä ainoita siviiliväen ryhmän edustajia. Sekä kantahenkilökunta että vanhat varusmiehet tietävät olevansa armeijassa paitsi kouluttaakseen Suomelle reserviläisiä mahdollista tulevaisuuden kriisitilannetta varten myös olevansa koko ajan aseissa ns. suojajoukkoina eli välittömästi syttyvän kriisin varalta. He tietävät, että jos yhtäkkiä syttyisi vakava kriisi tai sota, alokkaita ei kouluttamattomina voitaisi lähettää rintamalle tai taisteluihin. Sen sijaan vanhat varusmiehet joutuisivat tuleen välittömästi. Kun alokkeat ovat saaneet riittävän koulutuksen, joka samalla on ollut osa initiaatioprosessista, heidät sotilasvalassa initioidaan sotilasryhmän täysivaltaiseksi jäseniksi.

Sen sijaan rauhan ajan organisaatioissa, varusmiehen näkökulmasta katsoen totaalisessa laitoksessa, alokas on alusta alkaen kahtiajakautuneessa sosiaalisessa järjestelmässä sen toisen keskeisen sosiaaliryhmän eli varusmiesryhmän jäsen. Toisin kuin sota-ajan organisaatioissa hän tässä kuuluu alun alkaen samaan sosiaaliryhmään vanhojen varusmiesten kanssa. Tätä vanhojen miesten on vaikea tunnustaa. Kun käytännön sotilaselämässä kasarmilla, rauhan ajan organisaatioissa, vanhalla ja alokkaalla ei ole paljoakaan eroa, vanhat korostavat omaa ylemmyyttään pennalismin avulla. Kun alokkaat sotilasvalassa on initioitu myös sota-ajan organisaatioissa vanhojen vertaisiksi, eivät vanhat voi hyväksyä tätäkään, sillä sota-ajan organisaatioissa, jossa perustavaa kuulua ei ole, myös heillä olisi mahdollisuus nousta sotilasarvoissa ja siten ikään kuin "virkaiän" perusteella säilyttää etumatka tai jo hallussaan ollut ikään kuin "esimiesasema" alokkaisiin nähden. Juuri tältä osin sota-ajan organisaatiota ei kuitenkaan noudateta rauhan aikana. Juuri tämä on osoitus siitä, minkälaisiin ristiriitoihin johtaa tällainen kahden erilaisen ja osin päällekkäisen organisaatiomallin noudattaminen, joka tosin ei sotilaselämässä ole vältettävissä. Sota-ajan organisaatioissa vanhat joutuvat alokkaiden sotilasvalan jälkeen uudelleen hierarkian alimmalle portaalle, jolta he olivat nousseet alokkaiden astuessa palvelukseen. Tämän vuoksi vanhat kieltäytyvät tunnustamasta alokkaiden initiaatiota, ja pennalismia jatkamalla pyrkivät säilyttämään jo saavutetut asemat sotilasyhteisön hierarkiassa.

Varusmiesaliupseereille erilainen rooli eri organisaatiomalleissa aiheuttaa usein rooliristiriitoja. Sota-ajan organisaatioissa he ovat paitsi alokkaiden initiaattoreita myös miehistöön kuuluvien oman saapumiseränsä vanhojen miesten esimiehiä. Jälkimmäisessä roolissa heidän on lähes mahdoton toimia rooliodotusten edellyttämällä tavalla. Koska he myös toisaalta ovat vanhojen miesten ryhmän solidaarisia jäseniä, heiltä puuttuu auktoriteettia toimia esimiesaseman edellyttämällä tavalla sosiaaliryhmätovereitaan kohtaan. Rauhan ajan organisaatioissa varusmiesaliupseerien vanhojen varusmiesten ryhmän solidaarisina jäseninä tulee myös harjoittaa tämän solidaarisuutensa osoitukseksi pennalismia alokkaita kohtaan. Tässä heillä on paitsi solidaarisen vanhojen miesten ryhmän myös sota-ajan organisaation esimiesaseman suoma tuki, joten tulos usein ylittää sota-ajan organisaation edellyttämät rooliodotukset. Toisin sanoen varusmiesaliupseereista ei aina ole oman saapumiseränsä vanhojen miesten esimiehiksi ja kurinpitäjiksi, mutta sen sijaan he alokkaiden esimiehinä ja kurinpitäjinä halutessaan kykenevät jopa enempään kuin asema vaatisi tai valtuudet edellyttäisivät. Kun siis alikersantit tai upseerikokelaat simputtavat alokkaita, he eivät tee sitä, koska katsovat itsensä näiden korkeiksi esimiehiksi, vaan päinvastoin, koska eivät koe asemaansa alaisistaan vastuullisten esimiesten asemaksi, vaan pitävät itseään näiden kanssa samanlaisina mutta vanhempaa saapumiserää edustavina varusmiehinä. Kysymys on siten ensisijaisesti pennalismista eikä esimiesaseman väärinkäytöstä. Jos kysymys olisi jälkimmäisestä, niin se olisi samalla initiaatiota sota-ajan organisaatioissa, mutta tässä tapauksessa sen pitäisi myös johtaa initioitumiseen ja tämän simputuksen pitäisi loppua sotilasvalaan, ja näinhän ei tapahdu.

* * *

Pennalismista ja initiaatiosta on syytä erottaa toverikuri, sillä periaatteessa kysymys on täysin eri ilmiöstä. Sekaannusta aiheuttaa se, että näissä toverirangaistuksissa käytetyt ulkonaiset muodot voivat joissakin tapauksissa olla täsmälleen samoja kuin pennalismin tai initiaation yhteydessä käytetyt tavat tai piirteet. Toverikuri, jota kan-

sanomaisesti kutsutaan myös "sakinhivutukseksi" ja vanhemmassa sotilasslangissa mm. "remmiapelliksi", ei päinvastoin kuin pennalismiksi tai initiaatio kohdistu koskaan rankaisijoitten omaa sosiaaliryhmää alempaan ryhmään yhteisössä, eli esimerkiksi vanhat miehet eivät voi antaa "sakinhivutusta" alokkaille. Toverikurissa kysymys on aina nimenomaan rankaisijoitten oman ryhmän jäsenen, harvemmin useampiin jäseniin, kohdistuvasta rangaistuksesta. Vanhat miehet siis rankaisevat vanhoja ja alokkaat alokkaita. Rangaistava on rikkonut — tai ainakin hänen epäillään rikkoneen — tavalla tai toisella oman solidaarisen sosiaaliryhmänsä kirjoittamattomia sääntöjä tai normeja vastaan. Jos uhria vain epäillään syylliseksi, rangaistuksen tarkoituksena voi myös olla tunnustuksen saaminen.

2. SUOMALAISEN SOTILASPENNALISMIN JA -INITIAATION HISTORIA

Historialliset lähteet, erilaiset muistelmat ja kuvaukset, eivät kovin varhaisten aikojen osalta tiedä kertoa mitään sotilaselämämme pennalismista tai initiaatiosta. Edellä esitetystä on kuitenkin käynyt selville, että nämä ilmiöt ovat voineet esiintyä vain tietynlaisten sosiaalisten edellytysten vallitessa. Toisin sanoen, jos tiedetään, minkälaisissa sosiaalisissa oloissa varhaisempien aikojen sotilaat ovat eläneet, voidaan tästä päätellä, onko pennalismiksi tai initiaation esiintyminen heidän keskuudessaan ylipäätään ollut lainkaan mahdollista. Myönteisessä tapauksessa ei tällöin tietenkään ole mitään mahdollisuutta päätellä minkälaista tuo mahdollinen pennalismiksi tai initiaatio on ollut ulkonaisilta muodoiltaan.

* * *

Vanhimman Ruotsin vallan aikaisen, ns. sotaväenottoon perustuvan, kansallisen sotalaitoksemme osalta on pääteltävissä, että siinä on saattanut esiintyä jonkinlaista initiaatiota. Tämä on mahdollisesti ollut saman aikakauden käsityöläisammattikuntien vastaavaan ilmiöön verrattavaa. Samoin kuin tulokasta käsityöläisammattikunnassa, uusia siviilistä otettuja sotilaita on voitu kiusata ja narrata. Vanhat kokeneet sotilaat eivät ilman muuta ehkä ole halunneet hyväksyä sotilaina ammattitaidottomia tulokkaita heti täysivaltaisina joukkoonsa. Sen sijaan pennalismia näissä oloissa ei ole voinut esiintyä; sotilaat eivät eläneet yhteisössä, jonka alin sosiaaliryhmä olisi voinut jakautua kahtia pennalismiksi harjoittajiin ja uhreihin.

Sen sijaan sotaväenottojärjestelmän jälkeen käyttöön otettuun ruotujakolaitokseen perustuneessa sotalaitoksessamme pennalismiksi tai initiaatiota ei ole voinut esiintyä. Ruotusotamiehen asema oli verrattavissa torpparin tai rengin asemaan, ja hän olikin paremmin maanviljelijä kuin sotilas. Kyseisten ilmiöiden esiintyminen on ollut mahdotonta pelkästään siksi, että nämä joukot olivat rauhan aikana vain vähän aikaa koossa ja lyhyitä jaksoja kerrallaan. Mutta myöskään minkäänlaisia sosiaalisia edellytyksiä tällaisten ilmiöiden esiintymiselle ei näissä joukoissa ollut. Sen sijaan sekä sotaväenottojärjestelmän aikaisessa että myöhemmässä meriruotulaitokseen perustuneessa laivastossa tilanne on voinut olla toisenlainen. Laivat, olipa kysymys sota- tai kauppalaihoista, ovat aina olleet suljettuja yhteisöjä ja siis myös totaalisia laitoksia. Kun kummankin järjestelmän voimassaoloaikana sotailaivojen miehistöön pyrittiin saamaan siviiliammattiltaan merimiehiä, ovat mahdolliset kauppalaihoisten initiaatiomenot saattaneet soveltuvilta osin kulkeutua myös sotailaivastoon. Myös laivoissa vallinnut sosiaalinen järjestelmä on ollut otollinen initiaation lisäksi pennalismiksi esiintymiselle.

Vielä 1600- ja 1700-luvuilla oli yleistä, että upseerit hankkivat yleissivistyksensä ja teoreettiset tietonsa eri kouluissa ja yliopistoissa ja varsinaisen ammattitaitonsa käytännössä joukko-osastoissaan. 1700-luvulta alkaen oli kuitenkin toiminnassa jo järjestelmä, joka sitten seuraavan vuosisadan aikana yleistyi ja on käytössä edelleenkin: upseerit koulutettiin tätä tarkoitusta varten perustetuissa sisäoppilaitosperiaatteella toimivissa kadettikouluissa. Pohjoismaiden vanhin edelleen toiminnassa oleva kadettikoulu perustettiin Rantasalmen Haapaniemeen v. 1779. Vaikka koulun toiminta välillä on ollut lakkautettuna ja vaikka se on muuttanut useita kertoja, sitä pidetään nykyisen Suomen kadettikoulun edeltäjänä. Ensimmäisen kerran toiminta lakkasi v. 1808 sodan vuoksi mutta jatkui Venäjän vallan alaisuudessa v:sta 1812. Toinen katko sattui v. 1818, jolloin koulu paloi ja siirrettiin sen jälkeen Haminaan. Toiminta jatkui täällä v:sta 1821 ja päättyi Suomen sotaväen lakkauttamiseen, joka kadettikoulun osalta tapahtui v. 1903. Itsenäisen Suomen kadettikoulu aloitti Helsingissä v. 1919. Vielä viime vuosisadalla kadettikoulun oppilaat olivat kouluikäisiä poikia, ja he saivat koulussaan myös yleissivistävän opetuksen. Nykyinen kadettikoulu on aktiiviupseereiksi aikoville aikuisille miehille tarkoitettu sotakoulu.

Kadettikoulut ovat yleensä lähes aina ja kaikkialla olleet kuuluisia pennalismistaan eikä meidänkään kadettikoulumme ole ollut poikkeus. Vanhimmat historialliset tiedot kadettikoulumme pennalismista ovat kuitenkin vasta Haminasta, tosin jo aivan tämän kauden alusta 1820-luvun alkupuolelta. Erinäisten seikkojen perusteella voidaan kuitenkin päätellä, että pennalismia ilmeisesti esiintyi myös sekä Haapaniemen kadettikoulussa v. 1779—1808 että sen autonomian aikaisessa seuraajassa, Haapaniemen topografiakoulussa v. 1812—18. Ensinnäkin sisäoppilaitosjärjestelmästä johtuen sosiaaliset edellytykset olivat pennalismille mitä otollisimmat. Toiseksi, kun pennalismia tiedetään varmasti esiintyneen Haminassa heti muuton jälkeen 1820-luvun alussa, on todennäköistä, että se on tullut kouluun muuton mukana jo Haapaniemestä. Toisaalta olosuhteiden muutos tämän muuton yhteydessä on suurin koulun historiassa ennen Suomen itsenäistymistä. Kuitenkin suuri osa oppilaista muutti koulun mukana. On tiedossa, että muutoksen suuruudesta johtuen oppilaat halusivat eräiden vanhan koulun piirteiden säilyvän ennallaan uudessakin koulussa ja muuttuneissa olosuhteissa, ja tietyt seikat näyttäisivät viittaavan siihen, että pennalismi olisi kuulunut tällaisten säilyttämään pyrittävien piirteiden joukkoon. Jos tämä pitää paikkansa, on todennäköistä, että pennalismia oli ollut myös topografiakoulun edeltäjässä, Haapaniemen Ruotsin vallan aikaisessa kadettikoulussa. Tosin topografiakoulun oppilaat eivät olleet vanhasta kadettikoulusta siirtyneitä, mutta sen sijaan johtavat opettajat kyllä, ja itse koulu toimi vanhoissa tiloissaan ja oli muutenkin monin tavoin edeltäjänsä ja esikuvansa mukainen. Kadettipennalismien tapojen sitkeyttä ja siten epäsuorasti myös edellä esitetyjä oletuksia tukee omalta osaltaan se, mitä tiedetään Haminan pennalismista: tietyt vakiintuneet tavat ja piirteet säilyivät muuttumattomina läpi vuosikymmenien ja ainakin yksi jopa läpi koko Haminan kauden.

Sen sijaan initiaatioon ei tämä kadettipennalismi näytä johtaneen: uhrin eivät koskaan päässeet tasoihin kiusaajiensa kanssa, mutta saivat myöhemmin itse kiusata uusia tulokkaita.

* * *

Autonomian aikaiselle sotalaitoksellemme oli luonteenomaista pieni koko ja järjestelmän suuri vaihtelevuus. Aluksi oltiin ilman omaa sotaväkeä, sen jälkeen oli toi-

minnassa värvättyjä joukko-osastoja (pääosin 1812—30, osin edelleen v:een 1880), siten pääosa joukoista oli vanhaan ruotujakolaitokseen perustuvia (1854—67), tämän jälkeen siirryttiin yleiseen asevelvollisuuteen perustuvaan järjestelmään (1881—1901), kunnes lopuksi taas oltiin ilman omia joukkoja. Mitä tulee pennalismiin tai initiaation esiintymiseen, näihin kolmeen eri järjestelmään perustuneet joukot olivat sosiaaliselta rakenteeltaan niin täydellisesti toisistaan poikkeavia, että kutakin tyyppiä on syytä tarkastella tämän kysymyksen osalta erikseen.

Ruotujakoisissa joukoissa, yhdeksässä tarkka-ampujapataljoonassa, mitään pennealismia tai initiaatiota ei voinut esiintyä. Syyt olivat samat kuin Ruotsin vallan aikaisessa ruotuväessä. Lisäksi on vielä huomattava, että järjestelmä oli voimassa vain vähän toista vuosikymmentä. Tästä johtuen miehistössä tuskin on voinut esiintyä sen vertaa vaihtuvuutta, että edes minkäänlainen lievä tulokkaan kiusoittelu olisi voinut tulla kysymykseen.

Värvättyjen joukkojen, joihin parhaimmillaan kuului kolme jääkäriyrykmenttiä (1812—30) mutta enimmän aikaa vain yksi jalkaväen (1812—80) ja yksi meriväen (1830—80) joukko-osasto, osalta tilanne oli toinen. Värvätyt sotamiehet olivat päätoimisia ammattisotilaita eivätkä ruotusotamiesten tapaan maanviljelystä tai muita elinkeinoja harjoittavia osa-aikasotilaita. Toisaalta myös ero nykyisiin, yleisen asevelvollisuuden perusteella palvelevan vakinaisen väen varusmiehiin on selvä. Palvelusaika oli pitkä, pesti otettiin viideksi vuodeksi kerrallaan ja usein se uusittiin ainakin kerran kauden päätyttyä. Tästä johtuen uusia sotilaita tarvittiin täydennykseksi suhteellisesti paljon vähemmän ja harvemmin kuin nykyisessä järjestelmässä. Tästä johtuen varuskunnat eivät olleet samanlaisia suljettuja laitoksia kuin asevelvollisten varusmiesten kasarmit, eikä niissä aina ollut suurta joukkoa alokkaita koulutettavina ja initioitavina siviilimiehistä sotilaisiksi. Myöskään varuskuntien sosiaalinen järjestelmä ei ollut samalla tavalla kaksijakoinen kuin myöhemmin, olihan värvätyissä sotaväessä miehistökin tavallaan kantahenkilökuntaan verrattavassa asemassa.

Toisin kuin ruotujakolaitokseen perustuneessa sotaväessä, näissä värvätyissä joukoissa esiintyi initiaatiota. Ensimmäinen tarkasti ajoitettava tieto, joka samalla on ensimmäinen konkreettinen tieto näiden ilmiöiden esiintymisestä sotilaselämän miehistötasolla, on vuodelta 1854 meriväkeen kuuluvasta 1. Meriekippaasista Helsingistä. Koska samaa ilmiötä koskevia ajoittamattomia tietoja on runsaasti, on oletettavissa, että se on ollut yleinen jo aikaisemmin.

Tämä initiaatiomuoto, jota tässä tarkoitetaan, on uusien tulokkaiden nimittelenen nahoiksi (nom. nahka), nahkapojiksi ja nahkajusseiksi sekä näiden kiusaaminen ja sortaminen. Nimityksen lähtökohtana lienee sanonta ”myydä nahkansa”, joten se on ilmeisesti syntynytkin juuri värvätyissä joukoissa, joihin pestin ottaminen oli oman nahkansa myynti kruunulle. Merkillepantavaa on, ja tämä käy selvästi ilmi monista säilyneistä kuvauksista, että kyse oli aina selvästi initiaatiosta: nahkapojan annettiin nimittelyn ja kiusaamisenkin yhteydessä selvästi ymmärtää, että hänet aikanaan tulitisiin hyväksymään kiusaajien ryhmän täysivaltaiseksi jäseneksi. Tämä on oikeastaan hyvin luonnollista: kun palvelusaika oli viisi tai kymmenen vuotta, ei olisi ollut mahdollista pitää nahkapoikia koko ajan miehistöryhmän sisällä alistetussa asemassa huolimatta siitä, että ryhmä oli aina lukumääräisesti ”vanhoihin” verrattuna hyvin pieni. Samasta syystä kyse ei voinut olla pennalismista, jos tämä käsite ymmärretään siten kuin edellä on esitetty. Jako nahkapoikiin ja muihin värvätyihin sotilaisiin ei ollut ko-

ko sotilasyhteisön tarjoaman kaksijakoisen mallin toisinto miehistöryhmän sisällä, sillä yhteisö ei ollut kaksijakoinen. Kyse ei myöskään ollut vanhojen miesten solidaarisen ryhmän kollektiivisesta sorrosta nahkapoikien ryhmää kohtaan. Kaikkien säilyneiden kuvausten mukaan nimittelijänä ja kiusaajana oli värvättyissä joukoissa aina yksi vanha sotamies ja uhrina aina vuorollaan yksi nahkajussi eikä koskaan ryhmä.

Kun värvättyt joukko-osastot lakkautettiin yleisen asevelvollisuuden kannalle siirtymisen yhteydessä 1880-luvun vaihteessa, vanha ja vakiintunut nahka -nimitys ja tähän perustuvat yhdyssanat siirtyivät uuteen asevelvolliseen Suomen sotaväkeä. Viimeistään tässä vaiheessa unohtui nimityksen alkuperäinen merkitys, sillä uuden järjestelmän nahkajussit eivät enää olleet myyneet nahkaansa kruunulle. Mutta tämä ei ollut ainoa muutos. Kun uusia alokkaita edelleen nimitettiin nahoiksi tai vastaavilla vanhoilla nimityksillä ja mahdollisesti samalla kiusattiin ja sorrettiin, kysymys ei selvästi enää ollutkaan initiaatiosta vaan initiaatioon johtamattomasta pennalismista. Yleiseen asevelvollisuuteen perustuneessa vanhassa Suomen sotaväessä sotilasyhteisöjen sosiaalinen rakenne oli jokseenkin samanlainen kuin nykyisessä puolustuslaitoksesamme. Se oli asevelvollisen sotamiehen näkökulmasta totaalinen laitos, jonka jäsenet jakautuivat asukkeihin ja henkilökuntaan ja näiden ryhmien välillä oli ylittämätön perustava kuilu. Vaikka alokkaitten kiusaaminen ja tässä yhteydessä käytettävät nimitykset oli omaksuttu lakkautetuista värvättyistä joukoista, ei niiden edustamaa ilmiötä ollut omaksuttu, koska sille ei ollut sosiaalisia edellytyksiä uudessa sotalaitoksessa. Missään säilyneistä kuvauksista ei ilmene, että nahkajussit olisi hyväksytty jossain vaiheessa vanhojen miesten ryhmän jäseniksi, päinvastoin: yhdessä kuvauksessa todetaan suoraan, että nahkapojat joutuvat kestäämään sortoa vanhojen siviiliin pääsyyn asti ja saavuttavat vanhan miehen aseman vasta uuden ikäluokan astuessa palvelukseen. Lisäksi monista kuvauksista ilmenee nyt myös pennalismien kollektiivinen luonne; vanhat miehet olivat yksissä tuumin asiassa mukana ja kohteena oli koko nahkajussien joukko.

Yleisen asevelvollisuuden yhteyteen kuului pienehkön vakinaisen sotaväen ohella myös paljon suurempi reservilaitos. Tämän piirissä ei initiaatiota tai pennalismia kuitenkaan voinut esiintyä. Järjestelmä oli näet sellainen, että reserviläiset saivat 90-päiväisen sotilaskoulutuksensa kolmena perättäisenä kesänä siten, että kukin yhden reservikomppanian kolmesta eri ikäluokasta palveli eri aikana ja vapautui ennen seuraavan astumista palvelukseen. Järjestely johtui yksinkertaisesti siitä, että sama henkilökunta joutui kouluttamaan kaikkia ikäluokkia, mutta tästä oli myös se etu, että eri ikäluokat eivät joutuneet toistensa kanssa kosketuksiin. Pennalismi tai initiaatio miehistötasolla ei siten ollut mahdollinen tällaisen sosiaalisen rakenteen vallitessa. Myöskään vakinaisen väen joukko-osastojen kanssa reserviläiset eivät joutuneet kosketuksiin, sillä reservikasarmit oli varuskuntapaikkakunnillakin rakennettu erilleen muun sotaväen kasarmialueista.

* * *

Huolimatta siitä, että autonomian ajan asevelvollisen vakinaisen väen sotilasyhteisöjen sosiaalinen rakenne oli täsmälleen samanlainen kuin sittemmin itsenäisen Suomen vakinaisessa varusväessä, tuon sotaväen pennalismi ei siirtynyt tai antanut vaikutteita jälkimmäiseen. Tämä näkyy hyvin selvästi siitä, että tuon Suomen vanhan sotaväen pennalismien keskeisintä elementtiä, nahka-nimitystä muunneltiin, ei ole lainkaan tavattu itsenäisen Suomen varusmiesten keskuudessa. Vaikka pennalismi it-

senäisen Suomenkin varusmiesten keskuudessa on ollut vähintään yhtä yleistä kuin autonomian aikaisen ”vanhan väen” asevelvollisten keskuudessa ja vaikka se luonteeltaan ja tyypiltään on ollut samanlaista — siis perustunut samanlaiseen yhteisön sosiaaliseen rakenteeseen — ei näiden ilmiöiden välillä ole historiallista yhteyttä. Syynä on täytynyt olla se, että ajallinen etäisyys, vuodesta 1901 vuoteen 1918, on ollut liian pitkä tällaisten vaikutteiden lainautumiseen.

Upseerikoulutuksen yhteydessä esiintynyt pennalismi, jota siis meillä näyttäisi esiintyneen jo 1700-luvun lopulla, tuntuu olevan huomattavasti vanhempi ilmiö kuin pennalismi sotaväen miehistötasolla. Huomattava on myös, että näiden kahden sotilaskategorian pennalismi tai initiaatio ei ennen itsenäisyyden aikaa näytä mitenkään vaikuttaneen toisiinsa. Myös sotalaitoksen piirissä elettiin sääty-yhteiskunnan aikaa, eikä kahden sotilassäädyn välillä ollut paljoakaan vuorovaikutusta. Miehistötasolla initiaatiota tosin esiintyi ilmeisesti jo 1800-luvun alkupuoliskolla tai ainakin vuosisadan puolivälin tienoilla, mutta tämä ei vielä ollut tuota upseerikoulutuksessa jo 1700-luvun lopulta lähtien, mutta muussa sotilaskoulutuksessa vasta paljon myöhemmin tyypillistä pennalismia, vaan — ammattisotilaista kun oli kysymys — verrattavissa käsityöläisten ym. kiinteiden ammattiryhmien initiaatioon. Vasta yleisen asevelvollisuuden kaudella miehistötason sotilaspennalismi oli verrattavissa upseerikoulutuslaitosten pennalismiin. On syytä kysyä, mistä tämä pennalismiin leviäminen sotilaselämän miehistötasolle johtui.

1700-luvun lopulla pääsi Ruotsissa ja siihen liittyen Suomessakin alulle myöhemmin yleistynyt, kaikkialle levinnyt ja edelleen käytössä oleva järjestelmä kouluttaa upseerit siviilimaailmasta ja muusta yhteiskunnasta eristetyissä sisäoppilaitoksissa. Elämä niissä saattoi monessa mielessä muistuttaa paljon enemmän myöhempien aikojen sotilas- tai kasarmielämää kuin tuon ajan miehistön sotilaselämää. Asia voidaan nähdä niinkin, että nuo alkuaan upseerikoulutuksessa käyttöön otetut sisäoppilaitokset ja totaalisellekin laitokselle luonteomaiset koulutusmenetelmät otettiin myöhemmin käyttöön kaikessa sotilaskoulutuksessa ja siten — vasta yleisen asevelvollisuuden kaudella — myös miehistötasolla. Vasta tällöin alkoi myös miehistötasolla järjestelmällinen, tehokas ja suurimittainen sotilaskoulutus. Myös värvätyn väen miehistö oli palvelut kasarmeilla ja oli ollut eristetty siviiliyhteiskunnasta, mutta tällöin kysymys kuitenkin aina oli ensisijaisesti ollut palvelusta ja sotilaallisista tehtävistä; alokaskoulutusta oli järjestetty vain tarpeen mukaan. Selitys muutokseen on yksinkertainen: tämän uuden asevelvollisen väen koulutuksen suunnittelivat ja panivat toimeen sisäoppilaitoksissa koulutetut upseerit. Aiheuttiko tämä muutos initiaation ja pennalismiin ja muiden näiden kaltaisten ilmiöiden pesiytymisen sotilaselämään lähes erottamattomiksi piirteiksi, on kuitenkin kysymys, johon ei koskaan saada varmaa vastausta.

* * *

Suomen kadettikoulu Haminassa ei ollut ainoa autonomian ajalla suomalaisia upseereita kouluttava laitos. Monet suomalaiset opiskelivat tuolloin myös venäläisissä upseerikouluissa. Suomen kadettikoulun tultua lakkautetuksi v. 1903 tämä olikin ainoa tie upseerin uralle aikoville suomalaisille nuorukaisille. Suomen itsenäistymisen jälkeen monet Venäjällä koulutuksensa saaneista upseereista palvelivat pitkään Suomen sotalaitoksessa. Täten heidän Venäjällä omaksumillaan opeilla, käsityksillä ja vaikutteilla — näiden sotakoulujen mahdollinen pennalismi tai initiaatio mukaankulken — oli varmasti merkitystä myös oman puolustuslaitoksemme kannalta.

Monet venäläiset upseerikoulut olivat kuuluisia kovasta pennalismistaan, mutta joissakin sitä ei esiintynyt lainkaan. 1800-luvun keskivaiheille saakka venäläiset kadettikoulut olivat lähinnä verrattavissa meidän Haminan kadettikouluumme: ne olivat kouluikäisille pojille tarkoitettuja monivuotisia sisäoppilaitoksia, joissa oppilaat saivat ensin yleissivistyksen ja vasta ylimmillä luokilla sotilaallisen koulutuksen. Tunnetuin ja paras tämäntyyppisistä kouluista oli paašikoulu Pietarissa. 1860-luvulla Venäjän upseerikoulutus järjestettiin uudelleen erottamalla yleissivistävä ja sotilaallinen koulutus toisistaan. Tässä yhteydessä useimmat entisistä kadettikouluista muuttuivat pelkästään yleissivistävää opetusta antaviksi sotilaslukioiksi (v:sta 1882 näitä ruvettiin uudelleen kutsumaan kadettikouluiksi). Näiden tehtävänä oli toimia myös valmistavina kouluina varsinaista sotilaallista opetusta antamaan perustettuja 2- tai 3-vuotisia sotilasopistoja varten. Uudistuksen jälkeen vain mainittu paašikoulu ja Suomen kadettikoulu säilyttivät entisen luonteensa sekä yleissivistävinä että sotilaskoulutusta antavina kadettikouluina. Uusista sotilasopistoista ainakin meillä Suomessa tunnetuin oli Nikolajevin ratsuväenkoulu Pietarissa, sillä sen monien suomalaisten oppilaitten joukkoon kuului nuori Gustaf Mannerheim, sittemmin Suomen marsalkka.

Sekä vanhemman kadettikoulun että uudemman sotilasopiston tyyppisissä upseerikouluissa esiintyi pennalismia. Toisaalta on myös esimerkkejä kumpaakin tyyppiä edustaneista upseerikouluista, joissa pennalismia ei ollut. Jos pennalismia oli, se oli luonteeltaan ja tyybiltään erilaista vanhoissa kadettikouluissa kuin uusissa sotilasopistoissa. Esimerkiksi paašikoulun kuuluisa pennalismi oli samanlaista kuin pennalismi omassa Haminan kadettikoulussamme. Se perustui kiusaajien fyysiseen ylivoimaan ja ikäeroon nuorempiin nähden eikä johtanut koskaan initiaatioon: uhrin pääsivät kiusaajan asemaan vasta kun heidän kiusaajansa olivat poissa koulusta ja uusia nuorempia oppilaita oli otettu kouluun. Myöskään koulun oppilaskunta ei ollut sosiaaliselta rakenteeltaan selkeän kaksijakoinen; kiusaajat olivat kaikkein vanhimpia ja uhrin nuorimpia oppilaita, mutta kaikki eivät olleen mukana pennalismissa. Sen sijaan Nikolajevin ratsuväenkoulun pennalismi oli monella tavoin samanlaista kuin myöhemmin itsenäisen Suomen kadettikoulun pennalismi. Koulu oli kaksiluokkainen ja vanhempi luokka oli kiusaajia ja nuorempi uhreja. Koska oppilaat kuitenkin olivat jo lähes aikuisia miehiä, ei pennalismi perustunut ikäeroon eikä toisen ryhmän fyysiseen ylivoimaan vaan oli tyybiltään psyykkistä. Nimenomaan Nikolajevin ratsuväenkoulun pennalismista on huomattava, että eräät sen konkreettiset ilmenemismuodot tavataan sittemmin lähes sellaisenaan itsenäisen Suomen kadettikoulussa, joten suora lainautuminen näyttäisi mitä todennäköisimmältä. Sen sijaan ei ole tiedossa, johtiko tämän tyyppisten venäläisten koulujen pennalismi initiaatioon kuten sittemmin itsenäisen Suomen kadettikoulun pennalismi.

* * *

Venäjällä koulutettujen upseerien ohella toisen yhtä merkittävän upseeriryhmän itsenäisen Suomen puolustuslaitoksen alkuvuosikymmeninä muodostivat ensimmäisen maailmansodan aikana Saksassa jääkärikoulutuksen saaneet upseerit. Lisäksi varsin huomattava osa kanta-aliupseereista oli pitkään jääkäreitä. Saksalaisperäiset vaikutteet ovat tästä syystä epäilemättä kauan olleet varsin voimakkaat sotalaitoksessamme. Tämän vuoksi on hyvin ymmärrettävää, että esimerkiksi puolustusvoimissamme sen alkuvuosikymmeninä esiintyneet preussilaiset piirteet, kuten joutavan pikkutarkka järjestys ja alaisten asiattoman tyly kohtelu ym., on usein luettu yksin jääkärien viak-

si. Tällöin on kuitenkin unohtettu, että preussilaisuus oli pitkään varsin laajalle levinnyt kansainvälinen sotilaspedagoginen virtaus. Esimerkiksi Venäjän keisarillinen armeija, josta myös me olemme saaneet vastaanottaa runsaasti vaikutteita, oli monessa suhteessa preussilaisempi kuin preussilaiset itse. Samoista syistä myös pennalismi on joskus oletettu jääkäreiden Saksasta puolustuslaitokseemme välittämäksi preussilaiseksi piirteeksi. Tämä oletamus on kuitenkin täysin virheellinen. Pennalismi ei tosin liene ollut tuntematon ilmiö myöskään keisarillisen Saksan armeijassa, mutta suomalaiset jääkärit koulutettiin kokonaan omana yksikkönään ja erillään saksalaisista joukoista. Ja, kuten Matti Lauerma erittäin laajassa ja perusteellisessa tutkimuksessaan ”Kuninkaallinen Preussin jääkäripataljoona 27” (1966) on osoittanut, jääkärien keskuudessa ei Saksassa esiintynyt lainkaan pennalismia. Tämän vahvistaa lisäksi myös kaikki se, mitä tämän esityksen alkuosassa on todettu pennalismien sosiaalisista edellytyksistä: niitä ei ollut suomalaisen jääkäripataljoonan muodostamassa sotilasyhteisössä Saksassa.

3. TÄMÄN PÄIVÄN SOTILASPENNALISMI JA -INITIAATIO

Itsenäisen Suomen kadettikoulu aloitti toimintansa vuoden 1919 alussa Helsingissä, ja sen ensimmäinen kurssi valmistui seuraavana vuoden keväänä. Venäjällä ja Saksassa koulutuksensa saaneiden upseerien ohella kadettiupseerit muodostivat tästä alkaen kolmannen merkittävän, aluksi tosin pienen mutta vuosittain kasvavan, upseeriryhmän maamme puolustuslaitoksessa. Syksyllä 1919 alkoi koulussa toinen kadettikurssi, ja tällöin koulun sosiaalinen rakenne vakiintui muotoon, joka sillä (joitakin lyhyitä poikkeusaikoja lukuunottamatta) on edelleen: oppilaat jakautuivat vanhemman ja nuoremman kurssin kadetteihin. Tällainen sosiaalinen rakenne oli tietysti hyvin otollinen pennalismille, ja sitä esiintyikin koulussa alusta asti ja jo ennen toisen kadettikurssin alkua. Itse asiassa tämän kadettipennalismien lähtökohta oli ajalta ennen kadettikoulun alkua.

Vapaussodan aikana valkoisessa armeijassa toimi useitakin tilapäisiä upseerikoulutuskursseja. Sodan jälkeisen lyhyen ns. saksalaissuuntauksen aikana — tällöin armeijaamme järjestettiin rauhanaikaiselle kannalle saksalaisten upseerien johdolla — aloitettiin pysyväksi tarkoitettu aktiiviupseerien koulutuskurssi, ns. Fahnenjunkerkurssi, joka kuitenkin keskeytyi tämän saksalaissuuntauksen loppuessa Saksan hävittyä maailmansodan. Fahnenjunkerkurssin oppilaat muodostivat sitten enemmistön itsenäisen Suomen kadettikoulun ensimmäisellä kurssilla.

Jonkinlaisia kadettipennalismien alkumuotoja esiintyi jo Fahnenjunkerkurssin aikana ja kadettikoulun alkuaikoina ennen toisen kadettikurssin alkamista. Pennalismia se ei ollut, eikä yhteisön sosiaalinen rakenne ainakaan vielä Fahnenjunkerkurssilla tätä olisi mahdollistanutkaan. Sen sijaan kyse saattoi olla tulokkaan initiaatiosta — kaikki eivät aloittaneet kursseja yhtä aikaa — tai toverirangaistuksista. Kummiasta kulloinkin oli kyse, ei aina ole pääteltävissä, sillä kuvauksista ei selviä, oliko uhri mahdollisesti uusi tulokas kurssilla vai kurssilaisten ryhmän täysivaltainen mutta ryhmän normeja vastaan rikkonut jäsen. Se, mikä tällaiset tapaukset yhdistää myöhemmin vakiintuneeseen kadettipennalismiin, oli se seikka, että näissä noudatetut konkreettiset

ulkonaiset muodot, kuten paljaan ihon voiteleminen kengänkiillokkeella tai öisessä tuvassa sapelin kalisuttelu tai paukkupatruunoiden ampuminen, olivat täsmälleen samoja kuin sittemmin pennalismissa. Lisäksi on syytä mainita, että kiusaajat, initiaatorit tai rankaisijat olivat samoja henkilöitä kuin sittemmin 1. kadettikurssin pennalismissa.

Myös todellista pennalismia ehti kadettikoulussa esiintyä jo ennen 2. kadettikurssin alkua ja koulun sosiaalisen rakenteen vakiintumista. Heti koulun alkaessa keskenään entuudestaan tutut entiset fahnenjunkkerit eriytyivät oppilasryhmän sisällä omaksi ryhmäkseen ja pitivät muita kouluun hyväksytyjä oppilaita tulokkaina, joita piti ”kokeilla” ja ”kasvattaa” ennen kuin heidät voitiin hyväksyä fahnenjunkkerien joukkoon täysivaltaisina jäseninä. Miten tämä ”kokeilu” ja ”kasvatus” tässä vaiheessa toteutettiin, sitä ei kuvauksissa kerrota.

Joka tapauksessa tämä vaihe oli ohi jo syksyllä 1919 uuden kadettikurssin astuessa kouluun, ja sitä oli vastaanottamassa yksi ja yhtenäinen vanhempi kadettikurssi. Jo tällöin kadettipennalismi vakiintui keskeisimpien piirteittensä osalta niihin ulkonaisiin muotoihin, joita sitten noudatettiin koulussa vuosikymmeniä, osin noudatetaan vielä tänäkin päivänä. Näitä olivat ensimmäinen yö eli simpuppyö, joka merkitsi pennalismia alkua, ja kaste, joka merkitsi sen loppumista. Kuten jo fahnenjunkkerien ja uusien kadettien välinen 1. kadettikurssin sisäinen myös tämä ”varsinainen” kadettipennalismi oli alusta asti initiaatioon johtavaa. Myös nuoremman kurssin jäseniä tarkoittava simppu-sana otettiin käyttöön jo tällä kurssilla. Sittemmin tästä kehittyivät johdannaiset simputtaa ja simputus, jotka yleistyivät sekä sotilas- että kansankieleen samalla kun niiden merkitys laajeni. Kadettikoulussa simputus säilyi silti selvästi vain pennalismia tarkoittavana sanana. Vanhemmat kadetit valitsivat keskuudestaan myös pyövelin, jonka tehtävänä oli toimia simputuksessa eräänlaisena primus motorina ja jonka osuus kastetoimituksessa oli keskeinen. Melko pian viran nimikkeeksi muutettiin Sodan Jumala Mars.

Toista maailmansotaa edeltäneet kadettikurssit olivat simputuksen varsinaista kukoistusaikaa, ja erällä näistä pennalismi sai joitakin pysyviksi jääviä lisäpiirteitä. Kadettilupausta tai -vala oli käytössä jo ainakin 5. kurssilla (1922—24) ja vanhempien kadettien kutsuminen simppujen vastapainoksi kaadereiksi tai kaaderikadeteiksi 9. kurssilla (1926—28). Oma erityinen simputuksen lajinsa oli kadettien kesäleireillä esiintynyt leiripennalismi, joka tuli mahdolliseksi vasta 1930-luvun alussa, kun kadettikoulun kurssin pituus muutettiin 2-vuotiseksi ja kesäleireihin alkoi osallistua kaksi vuosikurssia entisen yhden sijasta.

Kadettikoulun pennalismi oli alun perin oppilaskunnan sisäistä toimintaa, jonka ulkonaiset muodot pyrittiin ja melko kauan onnistuttiinkin pitämään salassa ulkopuolisilta. Sen sijaan koulun henkilökunta pääsi tietenkin pian perille pennalismista ja pyrki sitten useaan otteeseen — ensimmäiset yritykset tapahtuivat jo ennen toista maailmansotaa — hillitsemään ja ohjailemaan sitä. Kokonaan tätä simputusta ei koskaan haluttu kieltää, sillä initiaatioon johtavana sillä nähtiin olevan myös yhteis- ja toverihengen luomisen kannalta positiivista merkitystä. Nämä henkilökunnan toistuneet yritykset ovatkin vähän kerrallaan inhimillistäneet simputusta mutta samalla olosuhteiden pakosta muuttaneet sen kaavoihinsa kangistuneeksi muodollisuudeksi. Simputuksen keskeiset tavat ja piirteet on koottu kirjalliseen muotoon oppilaskunnan ”perinteiden kirjaan”, jota tässä toiminnassa aina noudatetaan, joten simputustavat

ja piirteet eivät enää voi muuttua, ja pennalismissa tärkeästä "Sodan Jumala Marsista" kuten muistakin oppilaskunnan ns. "perinnehenkilöistä" enemmän tai vähemmän koomisine virkapukuineen on tullut rekvisiittaa kadettikoulun virallisiin juhlatilaisuuksiin.

* * *

Kun itsenäisen Suomen kadettikoulu perustettiin, oli tarkoituksena mm. herättää henkiin ja elvyttää entiset Haminan kadettikoulun perinteet. Uuden koulun suunnittelijat ja johtavat opettajat olivatkin entisiä Haminan kadetteja, ja ensimmäisten kursien oppilaista monet olivat entisten Haminan kadettien poikia, veljiä ja muita sukulaisia. Mitä näillä Haminan kadettikoulun perinteillä tässä yhteydessä sitten tarkoitettiinkin, ainakaan pennalimin suhteen yritys ei onnistunut, sikäli kuin elvytystä tältä osin oli yritetty. Uudessa koulussa tosin esiintyi pennalismia alusta asti, mutta se oli kaikella lailla aivan toisenlaista kuin Haminan pennalismi oli ollut. Sen sijaan, kuten edellä jo on todettu, eräät uuden koulun pennalimin konkreettiset ulkonaiset muodot lainattiin suoraan tsaarin ajan pietarilaisesta Nikolajevin ratsuväenkoulusta. Muutenkin on syytä todeta, että itsenäisyyden aikainen kadettipennalimmimme muistutti sekä ulkonaisilta muodoiltaan että luonteeltaan ja tyypiltään paljon enemmän tämän ja muidenkin vastaavien venäläisten sotilasopistojen kuin oman autonomian aikaisen Haminan kadettikoulumme pennalismia.

Syyt tähän ovat aivan selvät. Itsenäisyyden ajan kadettikoulumme oli sosiaaliselta rakenteeltaan samanlainen kuin Venäjän tsaarin aikaiset sotilasopistot. Nämäkin olivat aikuisille miehille tarkoitettuja 2- tai 3-vuotisia sotilasalan sisäoppilaitoksia kun taas Haminan kadettikoulu oli monivuotinen koulupojille tarkoitettu myös yleissivistystä antava "oppikoulu". Samanlainen oli pietarilainen paašikoulu ja siksi se pennalismi olikin samanlaista kuin Haminan kadettikoulun mutta venäläisten sotilasopistojen ja itsenäisen Suomen kadettikoulun pennalismista poikkeavaa. Näin siitä huolimatta, ettei Haminan kadettikoulun ja Pietarin paašikoulun välillä varmaankaan ollut erityistä vuorovaikutusta tai yhteyksiä opettaja- tai oppilastasolla.

* * *

Autonomian ajalla miehistötason sotilaspennalismi oli syntynyt värvättyjen joukko-osastojen ammattisotilaiden initiaatiosta, joka yleisen asevelvollisuuden käyttöönoton jälkeen lainasi uuteen asevelvolliseen sotaväkeen ulkonaiset muotonsa nahka-nimityksineen mutta muuttui sisällöltään initiaatioon johtamattomaksi pennalismiksi. Muutos johtui sosiaalisen rakenteen erilaisuudesta näissä kahta eri tyyppiä edustaneissa sotilasyhteisöissä. Itsenäisen Suomen sotilaitoksessa sotilasyhteisöjen sosiaalinen rakenne oli samanlainen kuin autonomian ajan asevelvollisessa sotaväessä, koska kumpikin perustui yleiseen asevelvollisuuteen. Myös uuden itsenäisen Suomen sotilaitoksen varusmiesten keskuudessa esiintyi pennalismia alusta asti, ja sotilasyhteisöjen sosiaalisen rakenteen samanlaisuudesta johtuen se myös oli samansisältöistä kuin edeltäjässään: sekin oli initiaatioon johtamatonta pennalismia. Sisällön samankaltaisuudesta huolimatta itsenäisen Suomen varusmiespennalismi ei lainannut ulkonaisia muotojaan autonomian ajan asevelvollisten miesten pennalismista ja oli tässä mielessä itsenäinen ilmiö. Kokonaan ilman ulkopuolista vaikutusta ei silti tämäkään pennalismi syntynyt, mutta tähän palataan jäljempänä.

Kesän ja syksyn 1918 kuluessa itsenäisen Suomen puolustuslaitoksen palvelukseen astui ensimmäinen varusmiesikäluokka. Nämä olivat vuosina 1893—96 syntyneitä ja

joukossa oli sekä vapaussotaan (valkoisella puolella) osallistuneita että osallistumattomia. Pernalismi kävi sotilasylhteisöjen sosiaalisessa rakenteessa kuitenkin mahdolliseksi vasta, kun toinen varusmiesikäluokka astui palvelukseen keväällä 1919, ja siitä alkaen sitä myös on esiintynyt.

Vaikka sota oli päättynyt keväällä 1918, ei rauhaa kuitenkaan ollut solmittu, ja vuodet 1918—20 olivatkin armeijassamme sodan ja rauhan väliä, jonka aikana olot vähitellen vakiintuivat rauhanaikaiselle kannalle. Toisin sanoen armeijan toiminnan rauhan ajan organisaatio astui vähitellen voimaan sota-ajan organisaation rinnalle ja osin sijaan. Näin armeija vähitellen muuttui varusmiehen näkökulmasta totaaliseksi laitokseksi kahtiajakautuneine sosiaalisine organisaatioineen ja näiden kahden jäsenryhmän välisine ylittämättömine kuiluineen.

Eri aselajien välillä vallitsi alusta lähtien huomattavia eroja pernalismin esiintymisessä ja yleisyydessä. Tässä tapahtui aikaa myöten joitakin merkittäviä muutoksia, mutta ei niin, että erot olisivat tasoittuneet. Aluksi tykistöt ja ratsuväki olivat selvästi muita pernalistisempia aselajeja. Jo 1920-luvun jälkipuoliskon aikana rannikkotykistön pernalismi kuitenkin lieveni ja väheni huomattavasti. Sen sijaan ratsuväessä ja kenttätykistössä pernalismi kukoisti edelleen, ja myös vasta v. 1926 perustettu uusi aselaji, ilmatorjuntatykistö, oli alusta asti varsin pernalistinen. Jalkaväessä pernalismia ei itsenäisyytemme alkuvuosina esiintynyt juuri lainkaan, mutta 1920-luvun aikana se levisi ja yleistyi hyvin selvästi sielläkin. Kuitenkaan jalkaväki ei koskaan pernalistisuudessaan saavuttanut kenttätykistöä ja ratsuväkeä, jotka säilyttivät asemansa kaikkein pernalistisimpina aselajeina koko maailmansotien välisen ajan. Näissä aselajeissa esiintyi muun yleisemmän pernalismin ohella sellaista hevosiin perustunutta ja talleilla tapahtunutta pernalismia, joka ei muissa aselajeissa olisi ollut mahdollista. Ankarasta pernalismista huolimatta aselajihenki ja palvelusalttius olivat ratsuväessä hyvät. Pioneeri- ja viestiaselajeissa ei pernalismia esiintynyt itsenäisyytemme alkuvuosina, mutta toisin kuin jalkaväkeen, se ei levinnyt niihin merkittävästi myöhemminkään. Etenkin pioneeriaselaji säilyi varsin pitkään jokseenkin puhtaana pernalismista.

Tällaisiin eroihin eri aselajien pernalistisuudessa täytyy olla jokin looginen syy. Sellainen löytyy, jos tarkastellaan näiden aselajien upseeriston koostumusta itsenäisyytemme alkuvuosina. Kuten tunnettua, Venäjällä koulutuksensa saaneet ja jääkäriupseerit eivät tulleet kovin hyvin toimeen keskenään. Tämä oli ymmärrettävää, sillä he olivat taistelleet eri puolilla rintamaa ensimmäisessä maailmansodassa. Tästä, mutta myös näiden kahden upseeriryhmän pohjakoulutuksen painottumisesta eri puolustustushaaroihin, johtuen tykistöstä ja ratsuväestä tuli nimenomaan venäläisen koulutuksen saaneiden ja pioneeri- ja viestiaselajeista pitkään jääkärivaltaisia aselajeja. Jalkaväessä olivat tietysti molemmat ryhmät edustettuina, mutta kumpikaan ei siellä muodostanut kovin hallitsevaa tai näkyvää ryhmää. Muita huomattavasti suurempina aselajina jalkaväessä tapahtui kuitenkin runsaasti upseerien siirtoja joukko-osastoista ja varuskunnista toisiin, joten esimerkiksi pernalismin kaltaisilla ilmiöillä oli paremmat mahdollisuudet levitä ja tulla laajalti tietoon toisin kuin pienissä erikoisaselajeissa, kuten pioneeri- tai viestiaselajissa tai ratsuväessä.

Edellä esitettyä selitystä ja upseerien — todennäköisesti enemmän tai vähemmän tahatonta tai tiedostamatonta — osuutta asiassa tukee se, mitä tapahtui rannikkotykistössä. Tässä aselajissa oli jo keväällä 1919 paikoin voimassa ankara määräys, että vanhat miehet eivät saaneet olla missään tekemisissä alokkaiden kanssa, ja nämä varusmiesryhmät oli myös majoitettu eri kasarmeihin erilleen toisistaan. Tällaiselle me-

nettelylle on vaikea keksiä muuta tarkoitusta kuin pyrkimys pennalismiin ennaltaehkäisyyn. Kun upseeristolla ei tässä vaiheessa voinut olla aikaisempaa kokemusta varusmiespennalismista itsenäisen Suomen armeijassa, menettelyn on täytynyt perustua itsenäisyyttä edeltäneellä ajalla saatuun kokemukseen pennalismista. Kun tiedetään rannikkotyöstön kuuluneen lähinnä Venäjällä koulutuksensa saaneiden upseerien aselajeihin, tuo kokemus ilmeisesti oli saatu Venäjällä joko venäläisistä upseerikouluista tai myöhemmin venäläisistä varuskunnista, joissa nämä upseerit olivat palvelleet ennen Suomen itsenäistymistä. Kuten edellä todettiin, pennalismia onnistuttiinkin vähentämään ja lieventämään rannikkotyöstössämme merkittävästi.

Huonommalla menestyksellä pennalismia pyrittiin ehkäisemään ratsuväessä 1920-luvun jälkipuoliskolta alkaen, mutta samalla tavalla tämäkin kuvaa upseerien osuutta ja käsityksiä asiassa. Täällä otettiin käyttöön sellainen järjestelmä, että alokaskoulutus tapahtui erillisissä alokaseskadroonissa, ja nämä hajotettiin sotilasvalan jälkeen, ja uudet ratsumiehet sijoitettiin omiin perusyksiköihinsä ja majoitettiin samoihin kasarmeihin vanhempia saapumiseriä edustaneiden ratsumiesten kanssa. Seuraus oli, että pennalismi alkoi tällöin vasta valan jälkeen. On vaikea kuvitella, että tällä järjestelmällä olisi ollut jokin muu tarkoitus kuin pennalismiin ehkäiseminen. Jos tarkoitus oli tämä, se paljastaa varsin merkittävän harhakäsityksen: kuviteltiin, että varusmiesten pennalismi olisi ollut initiaatioon johtavaa, jolloin sotilasvalan vannoneita ja vanhojen miesten vertaisiksi ylennettyjä nuorempia ratsumiehiä ei enää muka olisi voitu alistaa pennalismiin. Jos järjestelmästä vastuullisilla ratsuväenupseereilla on ollut tällaisia harhakäsityksiä, niin ne aivan ilmeisesti olivat peräisin omakohtaisesti koetun jonkin upseerikoulun pennalismista. Kuten tiedetään, itsenäisen Suomen kadettikoulussa pennalismi johti initiaatioon. Muistelmakirjallisuudessa ei ole säilynyt tietoja siitä, oliko venäläisten ratsuväenupseerikoulujen, esimerkiksi Nikolajevin ratsuväenkoulun, pennalismi tässä suhteessa samanlaista. Todennäköisesti oli. Tosin ratsuväessämme oli jo 1920-luvun jälkipuoliskolla suomalaisenkin koulutuksen saaneita kadettiupseereja.

Yleisin ja pitkäikäisin pennalistinen tapa on tietävästi ollut ns. ensiherätys, sillä se on ollut tunnettu jo vuodesta 1919 nykypäiviin eli koko sen ajan kuin pennalismi ylipäätään on ollut mahdollista Suomen armeijassa. Tapa oli sellainen, että uusien alokaiden annettiin nukkua ensimmäinen yönsä kasarmilla kaikessa rauhassa, mutta aamulla heidät herätettiin mahdollisimman meluisasti ja kovakouraisesti ja tähän toimintaan osallistuiivat kaikki samaan kasarmiin majoitetut vanhat miehet. Hämmästyttävää on, että tavan pitkistä historiasta ja yleisyydestä huolimatta yllätys näyttää aina vain onnistuneen eivätkä alokaat olleet osanneet odottaa tällaista. Tapa on myös sopeutunut ajan aiheuttamiin muutoksiin. Jo ennen toista maailmansotaa kiellettiin mm. paukkupatruunoiden ja konekiväärin käyttö ensiherätyksessä ja sapelien heiluttelu ja kalisuttelu loppui ratsuväen siirryttyä historiaan. Näiden hävinneiden elementtien sijaan on otettu käyttöön uutta tekniikkaa: nykyisin käytetään ensiherätyksessä hyväksi varuskunnan keskusradiota. Myös taktiikka on muuttunut; kun ennen pyrittiin saamaan aikaan mahdollisimman kova ääni, nyt pyritään tarkoitukseen sopivaa musiikkia ja sanoituksia valitsemalla samaan vaikutelmaan tai lopputulokseen psykologisin keinoin.

Toisen maailmansodan aiheuttaman katkoksen ja entistä ankarampien kieltojen ja valvonnan ansiosta pennalismi on selvästi lieventynyt ja vähentynyt, mutta ei kuiten-

kaan lakannut kokonaan. Kaikkea pennalismia ei voida eikä ole syytäkään poistaa koskaan. Periaatteessa esimerkiksi alokkaan nimittely monniksi, mokkeriksi jne. on jo pennalismia joskin erittäin lievää. Tämän piirteen yleisyyttä kuvaa mm. se, että Simo Hämääläisen v. 1963 ilmestyneessä sotilasslangin sanakirjassa on 129 alokasta tarkoittavaa nimitystä, eikä tähän luetteloon sisälly sellaisia kirjoittajan palvelusaikana 1969—70 yleisiä nimityksiä kuin aamureppu, mopo, könsy ja örsy. Tällainen nimittely lienee siten ennen, nyt ja tulevaisuudessa kaikkein yleisin pennalistinen piirre armeijassamme.

* * *

Edellä on ratsuväkeä ja kenttätykistöä koskeneista esimerkeistä käynyt ilmi, että pennalismia voidaan ehkäistä tehokkaasti silloin, kun ymmärretään, mistä siinä on kysymys, ja toisaalta, että tällaiset ehkäisy-yritykset epäonnistuvat helposti täysin, jos tätä ei ymmärretä. Asia on niin, että jokainen varusmies samastuu hyvin voimakkaasti yhtä aikaa palvelukseen astuvan joukon kanssa. Heitä yhdistävät palvelusajan edetessä koko ajan kasvava määrä yhteisiä kokemuksia, elämyksiä ja muistoja, mutta aivan alusta asti yhteinen kohtalo. Siviilistä tulevalle alokkaalle palvelukseen astuminen on aina hyppy tuntemattomaan, ja tässä tilanteessa koettu epävarmuus, pelko ja odotus ovat yhteisiä. Samat seikat, jotka näin yhdistävät varusmiehen omaan saapumiseräänsä kuuluviin tovereihin samalla erottavat hänet aikaisemmista tai myöhemmistä saapumiseristä.

Tämä omaan saapumiseräänsä samastuminen tapahtuu varusmiehillä tietysti riippumatta siitä, johtaako se edelleen pennalismiin vai ei, eikä se sinänsä suinkaan ole tuomittava asia. Puolustuslaitoksen tehtävien kannalta hyvinkin tärkeä joukon henki syntyy sodan oloissa suurin piirtein samalla tavoin. Rauhanajan oloissa on varuskunnissamme usein syystä tai toisesta ollut tapana sijoittaa samaan komppaniaan ja kasarmiin kahta ja joskus useampaakin saapumiserää edustavia varusmiehiä. Varsin tavanomainen ratkaisu on ollut, että komppanian tai vastaavan toinen joukkue on ollut alokasjoukkue ja toinen on koostunut vanhemman saapumiserän varusmiehistä. Asetelma pennalismille on näin valmis. Tunnetaan tapauksia, joissa pennalismia on esiintynyt kahta varusmiesten saapumiserää edustavissa komppanioissa, kun sitä samaan aikaan ja samassa joukko-osastossa ei ole esiintynyt sellaisissa komppanioissa, joiden varusmiehet ovat kaikki olleet samaa saapumiserää.

Keino pennalismsin estämiseksi on näin ollen hyvin selvä ja yksinkertainen: eri varusmiesten saapumiseriä ei pitäisi sijoittaa samaan komppaniaan tai vastaavaan eikä keskenään ilman tehokasta valvontaa saman katon alle. Pennalismi ei ole mikään välttämätön luonnonlaki. Jos komppanian varusmiehet ovat samasta saapumiserästä, he eivät pyri eriytymään jollakin muulla tavoin. He ovat samaa joukkoa ja tyytyvät siihen, eikä yhteenkuuluvuuden tunne tai joukkoon samastuminen ole vähäisempää, vaikkei sitä tarvitse ilmaista tai korostaa pennalismsin avulla.

Silloinkin, kun komppanian tai vastaavan miehistö edustaa samaa saapumiserää, jää jäljelle vielä se mahdollisuus, että heidän vanhempaa saapumiserää edustavat varusmiesesimiehensä, upseerikokelaat ja ryhmänjohtajat, syyllistyvät asiaankuulumattomaan sortoon alaisiaan kohtaan. Varsinkin juuri ryhmänjohtajat ovat usein syyllistyneet tällaiseen. Voidaan väittää, että tässä edellä esitetyn määrittelyn mukaan ei olisi lainkaan kyse pennalismista, sillä sortajathan ovat sorrettujen esimiehiä. Edellä on kuitenkin myös osoitettu, kuinka siinä sotilasyhteisön sosiaalisessa organisaatiossa,

jossa pennalismia esiintyy ja johon se perustuu, sotilasarvot ovat toisarvoisia. Olenaisempaa tässä yhteydessä on koko sotilasyhteisön osalta kuuluminen joko kantan henkilökuntaan tai varusmiehiin ja varusmiesryhmän sisällä eri saapumiseriin. Tässä ryhmänjohtajien alaisiinsa kohdistamassa sorrossa on siten nimenomaan kyse pennalismista. Ryhmänjohtajat ovat tässä samastuneet oman saapumiseränsä varusmiesjoukkoon ja harjoittavat sen jäseninä pennalismia nuorempiaan kohtaan unohtaen esimiesasemansa velvoitteet ja väärinkäyttäneen sen suomina valtuuksia. Mutta jos alaiset olisivatkin omaa saapumiserää, mitään tällaista ei tapahtuisi. Jalkaväenkenraali Adolf Ehrnrooth on esittänyt, että tällaisen pennalismien estämiseksi ryhmänjohtajat olisi majoitettava yhteen ryhmiensä kanssa eikä, kuten tapana on ollut, yhteiseen erilliseen aliupseeri- ja kotelastupaan. Tällöin ryhmänjohtajat tuntisivat yhteenkuuluvuutta ryhmiinsä eivätkä muihin ryhmänjohtajiin ja sitä kautta oman saapumiseränsä varusmiehiin.

Ilmeisesti noudatettu varusmiesesimiesten majoituskäytäntö on johtunutkin juuri siitä, että ryhmänjohtajien on pelätty samastuvan liikaa ryhmäänsä, jolloin esimiehen auktoriteetti olisi kärsinyt. Sotilaspedagogien pohdittavaksi jää, kumpi on pienempi paha, ryhmänjohtajien liian toverillinen suhde alaisiinsa vai pennalismien avulla korostettu esimiesasema.

Upseerikokelaat joutuvat olemaan varusmiesesimiehen asemassa huomattavasti ryhmänjohtajia lyhyemmän ajan. Heillä on yleensä myös vastuuntuntoa niin paljon, etteivät he ole syyllistyneet pennalismiin. Silloin, kun tällaista kuitenkin on tapahtunut, kyse on yleensä ollut upseerikokelaiden ja samaa palvelukseenastumiserää edustaneiden ryhmänjohtajien yhteistoiminnasta. Jos siis ryhmänjohtajat voidaan Ehrnroothin esittämällä tavalla estää harjoittamasta pennalismia, upseerikokelaat tuskin yksin ryhtyisivät tällaiseen varsinkin, kun heidän olisi tällöin todennäköisesti kohdattava myös oman saapumiseränsä ryhmänjohtajien vastustus.

Artikkeli perustuu kirjoittajan Helsingin yliopistossa tarkastettuun väitöskirjaan "Pennalmi ja initiaatio suomalaisessa sotilaselämässä. Kansatieteellinen Arkisto 33, Suomen Muinaismuistoyhdistys, Jyväskylä 1985". Tärkeimmät tässä tutkimuksessa käytetyt kirjalliset lähteet olivat seuraavat:

- Banton, Michael 1969: Roles. An Introduction to the Study of Social Relations. 4.p. Worchester.
- Frank, Leo 1969: Ensimmäinen kadettikurssi. Hämeenlinna.
- Goffman, Erving 1962: Asylums. Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates. 2.p. Chicago.
- Gripenberg, G. A. 1912: Finska kadettkåren och dess kamratskap. Helsingfors.
- Hämäläinen, Simo 1963: Suomalainen sotilasslangi. Ensimmäinen osa. Turku.
- Kropotkin, Peter 1930: Memoirs of a Revolutionist. Cambridge, Massachusetts, U.S.A.
- Kuosa, Tauno 1978: Upseerikoulutus ennen itsenäistymistä. Suomalainen upseerikoulutus 200 vuotta 1779—1979. Joensuu.
- Lauerma, Matti 1966: Kuninkaallinen Preussin jääkäripataljoona 27. Vaiheet ja vaikutus. Porvoo.
- Linder, Paul 1938: Keisarillisen kaartin upseerina. Helsinki.
- Pipping, Knut 1978: Komppania pienenishteiskuntana. Sosiologisia havaintoja suomalaisesta rintamayksiköstä 1941—1944. Keuruu.
- Randell, Seppo 1965: Varusmiespalvelus ja asennemuutokset. Acta Academiae Socialis ser. A vol. 2. Tampere.
- Rehnberg, Mats 1967: Vad skall vi göra med de blanka gevär. Stockholm.
- Screen, J. E. O. 1972: Några synpunkter på officersutbildning i Ryssland och Finland under autonomins tid. Historisk tidning för Finland 2/1974.
- Young, Frank W. 1965: Initiation Ceremonies. A Cross-Cultural Study of Status Dramatization. Indianapolis — New York — Kansas City.